

A FASIZMUS NEMZETKÖZI JOGA.

Írta és a Magyar Jogászegylet Nemzetközi Jogi Szakosztályában
1937. évi február hó 23. napján előadta:

dr. Faluhelyi Ferenc
pécsi egyetemi nyilv. r. tanár.

Áttekintés:

- I. Az állami és államközi jog kölcsönhatása.
- II. Különbség a fasizmus és a nemzeti szocializmus között a nemzetközi jogra vonatkozással.
- III. A fasizmus államközi joghatásainak irányvonalai.
- IV. A fasizmus és a Nemzetek Szövetsége:
  1. A fasizmus felfogása a Nemzetek Szövetségének felépítése kérdésében. Az egyenlő politikai kultúr szint követelése.
  2. Törekvés a nagyhatalmi túlsúly biztosítására a Nemzetek Szövetségében. (Négyhatalmi egyezmény, az 1933. évi olasz reform-javaslat, a Nagy- és Kistanács gondolata, az államközi egyenjogúság új elgondolása.)
- V. A fasizmus általános nemzetközi joga a Nemzetek Szövetségén kívül:
  1. Küzdelem az egyenjogúságért:
    - a) a leszerelésben (öthatalmi tanácskozások, leszerelési kommuniké, a német fegyverkezés és a flottaparítás kérdése).
    - b) a gyarmatelosztás és
    - c) a háborús jóvátételek és gazdasági korlátozások kérdésében.
  2. A szerződési hűség elve (államközi adósságok, a Saar-kérdés, a magyar-jugoszláv viszály) és ennek az elvnek vallott akadályai (igazság, önfenntartás, nemzeti becsület).
  3. A fasizmus és a revízió. (Küzdelem az igazságért, a revízió és a Nemzetek Szövetsége, a négyhatalmi egyezmény, a római egyezmény, az európai hatalmak 3 csoportja.)
  4. A fasizmus felfogása a háború jogáról. (Nem kell, de lehet.)
- VI. A fasizmus regionális államközi joga:
  1. Törekvés a Dunamedence jogának szabályozására. (Első dunai emlékirat, a római egyezmény új for-

mái, konzultatív jegyzőkönyv, új Monroe-elv, köz- és magánszerződések egybekapcsolása az olasz-osztrák viszonylatban, 1934. és 1935. évi új dunai egyezmény-tervezetek és meghiúsulásuk oka.)

2. A Vatikán-állam rendezése (egyoldalú és garantálatlan semlegesség).

VII. Egybefoglalás.

I. *Meriggi Lea*, milánói egyetemi tanár, 1932. május 3-án a frankfurti egyetemen előadást tartott az olasz közjognak befolyásáról az államközi jogra. Előadásában azt az álláspontot képviselte, hogy a nemzetek alkotmányának különböző alakulása az államközi jog kialakulására is döntő befolyással van. A nemzeti alkotmányok különböző megjelenési formái u. i. az egyes nemzetek változhatatlan szükségletei szerint alakulnak ki. Ezek a szükségletek azonban megint szoros kapcsolatban állanak a más nemzeteknél bekövetkező változásokkal. Ennek következménye azután az, hogy az egyes államok alkotmányának mikénti kiépítése mód felett érdeklí magát az egész államközösséget is.

Ennek a gondolatmenetnek helyességében aligha lehet kétkedni. Ennek következtében tehát kétségtelen, hogy *azok a nagy jogi és alkotmányváltozások, amelyek a háború után fokozatosan bekövetkeztek, az államközi jognak kialakulására és az egész államközi jogrendszernek felépítésére is elhatározó befolyással voltak.* Ez éppen úgy áll a kommunista szovjetékre, mint a fasizmusra és a nemzeti szocializmusra vonatkozóval.

II. Az új nagy alkotmányképződéseknek az államközi joghoz való viszonyulását tudtommal először a *nemzeti szocializmussal* kapcsolatban tették vita tárgyává. *Kraus* Herbert, a nemzetközi jog göttingai tanára a „Juristische Wochenschrift 1933. évfolyamában (44. sz.) azt igyekezett kimutatni, hogy az állam, illetve a nemzeti szocialista ideológiának η ép alkotó magva miképpen viszonyul az államközi jogtudományhoz, illetve az államközi jogihoz. A hitlerizmus lényegét *Kraus* abban látja, hogy az emberi lét legtökéletesebb és legfelsőbb formájának a *nemzetet* tartja. Az államközi jognak feladata ezen felfogás szerint, hogy a nemzeteknek közösségében ennek a legfőbb alakulatnak jogait biztosítsa és ennek igazságot szolgáltatson. Az államközi jog tehát, amelyet eddig is nemzetközi jognak, a népek jogának neveztek, a nemzeti szocialista gondolatmenet következtében *visszatér a maga eredeti felfogásához.* Nem lesz többé a mesterségesen felépített határok közé szorított államok közötti jog, hanem visszaalakul újból azzá, ami volt és aminek lennie kellene, a népek közötti joggá.

A fasizmus az államközi kapcsolatokban ilyen gyökeres újításokat és változásokat nem hoz magával. A fasiszta államfel-

építés lényege az államközi jognak természetével és eddigi felépítésével nem áll ellentétben. Ellenkezően. Ez a felépítés teljesen összeegyeztethető az államközi jognak eddigi alapelveivel és alapfelfogásával.

A fasiszta államalakulatnak belső magva mégis új életerőt ad és új életerős irányokat szab az államközi jogrendszernek.

A fasizmus is, ép úgy, mint a nemzeti szocializmus, a nemzeti erőknek energikus, biztos összefogása. Az államnak új rendje és új belső felépítése. Az államépítmény gyökeres átalakulása és az állami szervezés újjászabályozása jelzi a fasiszta állami tevékenységnek eredményeit. Ez a ténykedés és az új életre ébredt nemzeti erőknek ez a működése azonban megmaradt az eddigi nemzeti államalakulatnak keretében. *A fasiszta tevékenység alapja a fasiszta állam, nem pedig a fasiszta nemzet.* Itt mutatkozik a lényeges különbség a nemzeti szocializmus és a fasizmus között, és ezen különbséghez képest ennek a belső állami átalakulásnak hatása az államközi jogra szükségszerűen ugyancsak másképpen alakul.

Hogy azonban a fasiszta forradalomnak az államközi jog kialakulására és megerősítésére mégis elhatározó befolyással kellett lennie, az kétségtelen. Figyelemmel azokra az ellentétekre, amelyek a belső állami életet és a belső állami termelést eddig uráló és államilag egyáltalán nem irányított kapitalizmus és a magántermelés állami befolyásolásának új iránya között fennállanak, és figyelemmel arra az ellentétre, amely az egyéni teremtő munka és az államilag befolyásolt tervgazdaság között mutatkozik, ennek az új rendnek a kiépítéséhez nemcsak belső állami biztonság, hanem államközi biztonság is múlhatatlanul szükséges volt.

Ezért kell a fasizmusnak, mint új belső állami jogalakulatnak az államközi jogi gondolkodás kialakítására és kifejlesztésére is elhatározó befolyással lennie.

III. *A fasiszta Nagytanács* először 1932. április 8-án tartott ülésében igyekezett megállapítani külpolitikájának irányát. Ezeknek az irányelveknek természetesen lényeges befolyást kellett gyakorolniuk az államközi jogrend kialakítására is. Ezek az irányvonalak a következők:

1. a jóvátételek és szövetségközi hadi adósságok problémájának megoldása, lemondás az elsőről és kölcsönös törlése az utóbbiaknak;

2. megszüntetni azokat az akadályokat, amelyek az államközi árucserét megnehezítik, mielőtt még ezek az akadályok az összes államok kereskedelmének teljes tönkretételét vonnák maguk után;

3. szabályozása a kb. 70 millió lelket felölelő dunai és Bal-

kán-államok, — Ausztria. Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Bulgária és Görögország — életviszonyainak;

4. a békeszerződések revíziója a Nemzetek Szövetsége által, minthogy ezek a békeszerződések nyugtalanságra szolgáltatnak okot és ennek következtében új háborúknak csiráit rejtik magukban.

Ez a felsorolás azonban korántsem teljes és nem is vizsgálja meg eléggé a fasiszta állami államközi irányzatát.

Politikai alakulatok különben sem alkalmasak arra, hogy rendszeres programot állítsanak fel, vagy az állami akarást átetsző módon megvilágítsák. Ez csak a kívülálló megfigyelőnek feladata lehet, aki a rendszeres áttekintést induktív módon az idők folyamán tényleg bekövetkezett állami magatartás és az államhatalom törekvéseinek megfigyelése alapján nyerheti meg.

Ha ilyen módon járunk el, úgy a faszizmusnak hatását az államközi jogra *két főirányban* kell megfigyelés tárgyává tennünk:

A) az *általános, egyetemes államközi jog alapelveire* vonatkozással és

B) az *államközi jogrend regionális részeinek* kialakítása tekintetében.

Az első csoportban (*általános államközi jog*) a faszizmus hatása ismét két irányban figyelhető meg.

A világháború befejezése után az egész államközi jogrendszer a *Nemzetek Szövetségének* felállítása következtében látszólag új alakot nyert. Fokozatosan azonban ennek az intézménynek jelentősége elveszett és új irányzat lépett fel: a Nemzetek Szövetségével párhuzamosan vagy azonkívül és azzal szemben az államközi jogviszonyokat újjáalakítani. Ehhez képest a fasiszta jogrendszernek az egyetemes államközi jogra való hatása

a) a *Nemzetek Szövetségének keretén belül* és

b) a *Nemzetek Szövetségének keretén kívül* tehető megfigyelés tárgyává.

V. 1. Nagyon érdekes a faszizmus konstruktív jogi felfogása a *Nemzetek Szövetsége felépítésének* kérdésében. Itt a faszizmus az általában érvényes államközi jog alapvető tételét követi, mely szerint csak *egyenlő politikai kultúrszinten álló államok között alakulhat ki és épülhet fel termékeny és állandó államközi kapcsolat*. Ezért foglalt el a faszizmus tartózkodó álláspontot *Szovjet-Oroszországnak* a Nemzetek Szövetségébe való *felvételének* kérdésénél. Ugyanez az álláspontja világított ki a fasiszta Olaszországnak az *abesszin kérdésben* is. Igaz, hogy 1923-ban Olaszország nem ellenezte ennek az államnak a Nemzetek Szövetségébe való felvételét, 1935-ben azonban, az abesszin konfliktusnak a Nemzetek Szövetségének Tanácsa előtt történt tárgyalása alkalmával a fasiszta Olaszország a legerélyesebben foglalt

állást az ellen, hogy öt ugyanazzal a mértékkel mérjék, mint azt az Abessziniát, amelyben még fennáll a rabszolgaság, amelynek nincs meg a belső egysége és konszolidációja és amely az államközi (megállapodásokat nem tiszteli).

2. A fasizmus konstruktív reálpolitikai felfogása következtében az sem kerülhette el a fasiszta kormány figyelmét, hogy a Nemzetek Szövetsége, amelyet népeik és államok békéjére és jólétére alkottak, jelenlegi szerkezetében és az eddig uralkodott államközi körülményeik között ennek az ideális feladatának nem tudott megfelelni. Politikai szempontból, az államközi jogbiztonság megerősítésének kérdésében, a Nemzetek Szövetsége mai formájában nem felelt meg rendeltetésének.

Ennek a körülménynek felismerése irányítja a fasizmus ténykedését a Nemzetek Szövetségének kifejlesztése és cselekvési lehetőségeinek biztosítása érdekében. A fasizmus a Nemzetek Szövetsége *politikai cselekvési képességének megerősítésére* törekszik, mivel ez a cselekvési képesség a Nemzetek Szövetségének mai formájában, amikor minden fontosabb elhatározáshoz *egyhangúságra* van szükség, vajmi kétes értékű.

Az út, amelyen ezt az állapotot megszüntetni és a Nemzetek Szövetségének politikai cselekvési képességét biztosítani lehet, csakis az, amely a múltban is irányította az államközi jog kialakulását és amely, mint a *nagyhatalmak vezető túlsúlya* a történelem folyamán nyilvánvaló. Hogy már most ez a tényleges túlsúly *jogi tényvé váljék*, ez a fasiszta kormányzatnak célja.

A fasiszta kormányzat legelőször 1933. július havában, a *négyhatalmi egyezmény* megkötése alkalmával juttatta kifejezésre elhatározását, hogy a nagyhatalmaknak a Nemzetek Szövetségének keretén belül jogilag is elhatározó szerepet kíván biztosítani. „Ha Olaszország a nagyhatalmak között állandó és biztos egyetértésre törekszik”, — úgymond Mussolini a négyhatalmi egyezmény megkötése után a Pester Lloyd hasábjain (1933. dec. 28.), — „úgy ezt abból a célból teszi, hogy hatékonyabb módon biztosítsa a kis államok békés fejlődését, amelyek sohasem a nagyhatalmak egyetértésétől, hanem mindenkor inkább az ezek között felmerülhető ellentétektől tartanak.”

Igaz, hogy ezen alapvető tétel szempontjából is a négyhatalmi egyezménynek végleges szövege az olasz részről javasolt eredeti szövegtől lényegesen eltér. Az *eredeti szöveg* szerint a négy nagyhatalomnak egy *európai direktórium* szerepe jutott volna, míg a végleges szöveg szerint a hatalmak csupán arra kötelezik magukat, hogy az őket közvetlenül érdeklő kérdésekben egyértelműleg járnak el. Amellett a négyhatalmi egyezmény konstrukciója is csak egészen lazán függ össze a Nemzetek Szövetségének alkotmányával. A végleges szövegnek az a rendelkezése, melynek értelmében a vezető hatalmak együttműködésének

a Nemzetek Szövetségének keretén belül kell maradnia, nem bír különös jelentőséggel. Épp azért a négyhatalmi egyezmény a Nemzetek Szövetségének politikai hatékonysága tekintetében gyökeres változást nem tudott volna maga után vonni.

A fasiszta törekvéseknek annál tisztább hatása látszik abban az olasz *népszövetségi reform-javaslatban*, amelyet az olasz kormány 1933. novemberében terjesztett elő

Ez a reformjavaslat a Nemzetek Szövetségének Egyességokmányát ki kívánja szakítani a versaillesi szerződés keretei közül és az *Egyezségokmányt önálló államközi egyezményé kívánja átalakítani*. Emellett ennek a reformjavaslatnak legfőbb követelménye a népszövetségi *Közgyűlés jelentőségének hátraszorítása*. A Nemzetek Szövetsége *Tanácsának két alakját* kívánja megteremteni, egy *Nagy- és egy Kistanács* formájában. A Nagytanács egyesítené magában az ott eddig is képviselt tagokat, míg a Kistanács csak a nagyhatalmakat foglalná magában. Nyílt szembehelyezkedést jelent ez azzal az egyenjogúsági elvvel, amelynek érvényesítésére a Nemzetek Szövetségének keretében eddig jogilag törekedtek, de amely a valóságban amúgy sem tudott érvényesülni. Az olasz javaslat tehát az eddigi tényleges állapotot minden kertelés nélkül és a köznek javára őszintén elismert jogi állapottá kívánja átalakítani.

Kérdés azonban, vajjon az egyenlőtlenségi elv jogi elismerésére törekvő ez az irányzat nem áll-e ellentétben az államközi jogrendszer alap gondolatával, és hogy az egyenlőtlenség jogi elismerésének ez a követelése nem áll-e ellentétben az *egyenlőjogúság* elismerésére való azzal a törekvéssel, amelyet az olasz kormány más irányban ugyancsak kifejezésre juttatott.

Ez az ellentét azonban csak látszólagos. Mindössze csak az *eddigi egyenlőségi elvnek új felfogásáról* van szó. Ez az új felfogás arra törekszik, hogy az *egyenlőjogúság ne jelentse az egyenlőtlenek egyenlő érvényesülését, hanem, hogy az egyenlőjogúság reálpolitikai értelemben az egyenlően alakult és egyenlősúlyú államoknak egyenlőjogúságát fejezze ki*. Ennek az egyenlőjogúságnak elve tehát: *egyenlőket egyenlően, nem egyenlőket pedig nem egyenlő elbánásban kell részesíteni.*)*

V. *A Nemzetek Szövetségének keretén kívül* a fasiszta kormányzat 1. ugyancsak az egyenlőik egyenlő jogúsítása és — 2. a szerződési hűség biztosítása érdekében küzdött. A faszizmusnak ez utóbbi törekvése összefügg azután — 3. annak állásfoglalásával a revízió és — 4. a háború jogának kérdésében.

1. *Az egyenlők egyenlő jogúsítása* a fasizmus szerint keresztül viendő: a) a leszerelés, — b) a gyarmatelosztás és — c) a háborús jóvátételek kérdésében.

*) Olaszországnak a Nemzetek Szövetségéből időközben történt ki lépése ezeket az *elveket* nem érinti. — 1938. jan. — A *szerző*.

a) A *leszerelés* kérdésében a fasiszta Olaszország álláspontja legelőször és legjellemzőbben 1932. december havában, az *öthatalmi tanácskozások* alkalmával jutott kifejezésre.

Ezen tanácskozások alkalmával Olaszország oda törekedett, hogy Nagybritannia, Franciaország és Olaszország a Német Birodalomnak és a többi szerződésileg már lefegyverzett államoknak egyenlő jogúságát minden fenntartás nélkül elismerje.

Ugyanezért az egyenlőjogúsági elvért küzdött a fasizmus abban az olasz részről a leszerelés kérdésében kibocsátott *kommunikében* is, amelyet a Stefáni-ügynökség 1934. jan. 31-én tett közzé. Ez a kommuniké az egyenlőjogúság problémájának békés és kielégítő megoldását az európai feszültség megszüntetésének elengedhetetlen feltételeként jelzi és egy józan és kielégítő leszerelési egyezmény megkötési lehetőségét is ebben keresi. Ez a kommuniké egyben rámutat arra a veszélyre is, amely az egész államközi jogrendszert abban az esetben fenyegeti, ha az egyenlőség alapelvein felépülő ilyen leszerelési egyezménynek a létrejötte meghiúsulna. Rámutat ez a kommuniké arra, hogy amennyiben ezen az alapon megegyezés nem jön létre, az a veszély is fenyeget, hogy *az egyenjogúság kérdése egyezményen kívül fog tényleg megvalósulni!* Nyíltan és őszintén beismeri, hogy a közvélemény szerint a legfontosabb és leggyakorlatibb kérdés már nem az, hogy *Németország újra felfegyverkezését* megakadályozzák, hanem, hogy megakadályozzák azt, hogy ez az újra felfegyverkezés minden ellenőrzés és szabályozás nélkül következék be.

1934. május 15-én a Pester Lloyd hasábjain megjelent cikkében Mussolini ugyancsak sürgeti a *német követelések teljesítését*. A leszerelés meghiúsulását pedig a Nemzetek Szövetsége bukásának jósolja. 1935. március havában a német felfegyverkezés után, igaz, hogy ez ellen tiltakozott. De sürgette egyben Magyarország, Bulgária és Ausztria fegyverkezési egyenjogúságát is. És ugyanezt sürgette 1935. április havában a strézai háromhatalmi konferencián.

A leszerelés kérdésében elfoglalt álláspontjával teljesen egyező Olaszországnak felfogása a *flotta-kérdésben*, amelyben ismételten kifejezésre juttatta, hogy a Földközi tengeren *Franciaországgal szemben teljes flottaparitást* igényel.

b) Köztudomású, hogy a *gyarmati elosztás* kérdésében is az egyenlő hatalmak egyenlő elbírálására törekedett és a gyarmatoknak az egyenlő hatalmak közötti egyenlő elosztását követelte. A világháború utáni gyarmatelosztás idején Olaszországot a győztes nagyhatalmak az osztozkodásnál kisméltották. Az *abesszin háború* elsősorban ebben Mi reális magyarázatát.

c) A *jóvátételek* tartották fenn a háború utáni államközi jogban legtovább és legnagyobb mértékben a győzők és a legyő-

zött államok között a világháború által teremtett egyenlőtlenséget és akadályozták meg legjobban a legyőzött államoknak szabad mozgását és gazdasági fellendülését. Nyilvánvaló, hogy az egyenlőtlenségnek ezen a téren való fenntartása az államközi jogrendszerben ugyancsak állandóan növekvő nyugtalanságot és bizonytalanságot okozott. Ez ellen természetesen küzdenie kellett az olyan államnak, amely, mint a fasiszta állam, belső konszolidálódásra és a fejlődési lehetőségeknek megteremtésére törekszik. „16 évvel a háború után” — úgymond Mussolini a Pester Lloyd 1933. december 28-án megjelent reggeli számában, — „végre mégis csak oda kellene jutnunk, hogy a háború következményeit töröljük és az újjáépítés munkájához lássunk.”

A jóvátétel (kérdésében kifejezésre juttatott ezt az álláspontját a fasiszta kormányzat minden olyan alkalommal is kijelentette, ahol és amikor arról volt szó, miképp kellene a háború után létrejött *egyéb gazdasági korlátozásokat* és jogi egyenlőtlenségeket is megszüntetni »és a háború következtében kedvezőtlen körülmények közé került államokat az államközi jogbiztonság megszilárdítása érdekében a gazdasági gyógyuláshoz segíteni. Az értelem és cél nélkül való *védővámokat* is a fasiszta felfogás szerint el kell törölni és a legerélyesebben kell állástfoglalni a teljes gazdasági kizárási politika felé tartó *autarkikus törekvésekkel szemben*.

2. Szigorúan hangoztatta mindenkor a fasiszta kormányzat a *szereződési hűség*, a „*pacta sunt servanda*” elvét.

Ezt az elvet hangoztatta nevezetesen az *államközi adósságok* kérdésében: „Az én kormányom”, — úgymond Mussolini ugyancsak a Pester Lloyd hasábjain 1933. december 28-án megjelent cikkében, — „ismételten tanúbizonyságot tett jóakaratról... Olyan nép, mint az olasz, amely a jogi téren is régi kultúrára tekint vissza, a lojalitás és a tisztesség szellemében felel meg pénzügyi, politikai és jogi kötelezettségeinek is olyan nagy néppel szemben, amilyen az Egyesült Államok.” „Az én országom”, — úgymond tovább Mussolini, — „nem felejtí el, hogy a becsületbeli kötelezettségek szentek és azokat igazságos és észszerű mértékben kell figyelembe venni és teljesítem.”

Ugyanezt az álláspontot foglalta el a fasiszta olasz kormány később a *Saar-kérdésben* is és még azután a *magyar-juhoszláv viszály* idején, amikor nyilvánvalóan és hangsúlyozottan tanúságot tett szerződési és baráti hűségéről Magyarországgal szemben.

A „*pacta sunt servanda*” elvének vannak azonban a fasiszta felfogás szerint el nem hárítható *akadályai* is. Ezek: a) az államközi *igazságosság* és b) a nemzeti *önfenntartás* szükségessége és az állami *becsület*.

Az államközi *igazságosság* nevében hirdeti Mussolini, hogy a jóvátételeket, mint a veszített háború igazságtalan következményeit, 16 évvel a háború után törölni kell. És a nemzeti *önfenntartás* és *önérzet* nevében tagadja meg” Mussolini a szolidaritást az ántánt nagyhatalmakkal az abesszin konfliktus idején és jelenti ki 1935. május 14-én tartott szenátusi beszédében, hogy ebben az ügyben senki sem lehet bíró, csak Olaszország maga.

Ide kapcsolódik a fasizmusnak állásfoglalása a revízió és a háború kérdésében is.

3. A fasizmusnak állásfoglalása a *revízió* kérdésében ugyan csak szorosan összefügg ezen rendszer politikai felépítésével és jellegével. A fasizmus az új életre ébredt és szüntelenül előre törő olasz nép lelkének kifejezője. Az ilyen öntudatos fejlődési ösztön azonban önkéntelenül és elvileg is szükségszerűen szembefordul azokkal a béklyókkal és korlátokkal, amelyeket mozdatlan és megváltozhatatlan államközi szerződések a fejlődése elé állítanak. Ezen elvi álláspontjánál fogva a fasizmusnak szükségszerűen szembe kellett helyezkednie azon szerződések változhatatlanságával is, amelyek más nemzetek fejlődését (és fennállását akadályozzák).

Az ellentét a pacta sunt servanda fent hangoztatott elve és *a szerződések megváltoztathatósága* mellett való állásfoglalás közt megint csak *látszólagos*. Mindkét elv annak az egy közös alapelvnek, az államközi igazság elvének szolgálatában áll, amelyen az egész államközi jogépületnek nyugodnia kell és amelyben egyedül talál az államközi jog szilárd talapzatára.

Már 1928-ban, az olasz szenátusban tartott egyik beszédében Mussolini a legvilágosabban kifejtette álláspontját a békeszerződésekkel és azok revíziójával szemben: „Már előzetes alkalmakkor is”, — úgymond ekkor Mussolini, — „megmondtam, hogy a békeszerződések nem lehetnek örökéletűek. Legelőször megmondtam ezt mint képviselő a kamarában és megismételtem, mint kormányfő beszédeimben és az interjúk alkalmával . . . Nem doktrínákról van itt szó, hanem egyszerű történeti ténynek felismeréséről.” És aztán így beszél tovább: „Mint-hogy a világ forog, egy szerződés sem volt sohasem örökéletű. Ahogy nemzetek is keletkeznek, fejlődnek, elbuknak és gyakran elpusztulnak. Ha egy szerződésnek örökéletűnek kellene lennie, akkor ez azt jelentené, hogy egy bizonyos időpontban az emberiség mintegy természetfölötti csoda következtében megkövesedett, illetve más szavakkal, elpusztult.” „A revízió eszméje”, — úgymond Mussolini más alkalommal (Pester Lloyd, 1933. április 11 Mgb.), — „jó úton halad és egy jegyzőkönyvnek gyöngye védbástyája aligha lesz elég arra, hogy azt föltartóztassa. A népeknek béke utáni vágya, a vágyódás a békének hosszú ideje után

idézi elő ezt a szellemet, mert a világ érzi, hogy ez a nagy kívánság teljesületlen fog maradni, ha a békét nem kíséri egyben az igazságosság is.”

Mussolini jellemzi a *Nemzetek Szövetségének szerepét* is a revízió kérdésében: „Azok”, — úgymond tovább, — „akik a revízióval szemben elutasító álláspontot foglalnak el, meghamisítják a Nemzetek Szövetségének szellemét. A Nemzetek Szövetsége nem szorítható arra, hogy az 1919-i szerződéseknek védelmezője legyen, hanem szerepe sokkal jelentősebb: *garantálnia kell az igazságosságot a nemzetek között.*” És azután tovább így szól: „Ha a Nemzetek Szövetségének egy bizonyos időn belül nem lesz meg a bátorsága ezt a problémát azzal az elővigyázatossággal, amelyet a kérdés nehézsége megkíván, tárgyalás alá venni, úgy a sorsa meg van pecsételve, még akkor is, ha közben az a hatalmas palota, amelyet a genfi tó partján éppen most állítanak fel, az utolsó köig elkészül.”

A fasiszta politikának ez a revíziós irányzata 1933. júliusában a fasiszta kormány által kezdeményezett *négyhatalmi egyezmény*vel érte el tetőpontját. Ennek az egyezménynek feladata lett volna, hogy a négy vezető európai hatalom összhangja által végre megvalósulásra segítse az Európa fellendüléséhez elengedhetetlen revíziót.

Az a változtatás, amelyet Franciaország az egyezmény végleges szövegezésében keresztül vitt, kimondottan revíziós jellegét ugyan lényegesen elhomályosította. Ez a változtatás abban állt, hogy az *Egyességokmány 19. cikkének* alkalmazását kifejezetten összekötötték a *10. és 16.*, az ú. n. *garancia-*, illetve *szankciós cikkekkel* és minden revíziós eljárást bonyodalmas népszövetségi eljárással kötöttek egybe. Mégis ez a változtatás sem tudta a négyhatalmi egyezményt egészen megfosztani az eredetileg neki szánt politikai jelentőségtől. Maga Mussolini nagy szenátusi beszédében, amelyben az egyezménynek jelentőségét megvilágította, hallgatással mellőzte a 10. és 16. cikket és egyedül csak a 19. cikket hangsúlyozta ki.

A *római egyezmény* alkalmával, 1934. március havában is állást foglalt a fasiszta kormányzat a különösképpen Magyarországnak érdekében álló revíziós politika mellett. A római egyezménynek politikai jegyzőkönyve ugyan óvatosan kerül a revízióra való minden célzást és, amint a *Le Temps* megjegyzi, dicséret illeti Magyarországot azért az emelkedett politikai szellemért, amelyet azzal tanúsított, hogy beleegyezett ennek a kérdésnek a jegyzőkönyvből való kihagyásába. 1934. március 18-án a római egyezményről tartott beszédében azonban a Duce megint feltűnő módon a békeszerződések revíziója mellett nyilatkozott és különösképpen állást foglalt Magyarország mellett, amelynek,

mint kiemelte, a békeszerződések aláírása alkalmával erre ünnepléses ígéretet is tettek.

1934. július 29-én pedig megint a Pester Lloydban megjelent Mussolininak egy cikke, amelyben *Európa hatalmait három csoportra osztja*. Az egyik azok csoportja, akik a békékből hasznot húztak, a másik a legyőzötteké, a harmadik csoportba pedig azokat a hatalmakat sorozta, amelyek, miként Olaszország is, a győzők közé tartozik ugyan, de mégis revizionista.

4. A fasiszmusnak a *háború jogáról* való felfogása a Dúcéknak 1934. augusztus 24-én történt megnyilatkozásából világlik ki: „Európában *senkisem kívánja a háborút. De a háború gondolata a levegőben van és minden pillanatban valósággá válhat*. Ez azt jelenti, hogy Olaszországnak a háborúra fel kell készülnie, és katonai, sőt militarisztikus nemzetté kell válnia. Nemzetpolitikai, gazdasági és szellemi életének katonai szükségességeken kell nyugodnia, mert a *háború a legfőbb népbíró* és a konferenciák és jegyzőkönyvek minden jóakarata mellett is a népek sorsától elválaszthatatlan.” Vagy, ahogy ugyanakkor a *Gazetta del Popolo* írja: „Olaszország békeszerető, de nem pacifista állam!”

VI. Az államközi jogkialakulás *regionális részeit* illetően a fasiszta kormányzat érdeklődése különösen 1. a *dunai államok regionális jogi problémái* és 2. a régen vajúzó és megoldatlan *római kérdés felé fordult*.

1. A *dunai probléma* iránti érdeklődése Mussolininak 1933. szept. 28-án kelt *dunai emlékiratában* talált először átgondolt kifejezésre. Ez az emlékirat leelőször is arra a gazdasági helyzetre utal, mely az *Osztrák-Magyar Monarchia feloszlása után* bekövetkezett, és, amelyet új államok létesülése, illetve egyes már meglévő államoknak rendkívüli megnövekedése alapján támadott meg.

A háború után felmerült összes eddigi terveknek meghíúsultával, amelyek a Dunavölgyének újrendezésére törekedtek, a fasiszta kormányzat most olyan megoldásra törekedett, amely egyrészt számot vet a háború utáni idők természetszerű nemzeti és szabadságkövetelményeivel, másrészt azonban a Dunai államok széthúzó törekvéseivel szemben mégis képes bizonyos korlátokat felállítani.

A *szabad nemzeti fejlődés* érdekében olyan nemzetközi jogi formákat kellett találni, amelyek a fasiszta felfogásnak megfelelően az érdekelt Dunai államok között összhangot tudnak teremteni *anélkül, hogy azokat egy államfölötti alakulat kereteibe szorítsák*. Meg kellett teremteni a *gazdasági együttműködésnek lehetőségét* azon kényszerkövetelések nélkül, amelyek államközi jogi

szövetségek és egyenlősítési törtekvések nyomán szükségszerűen előállnak. Ezek a lehetőségek: *kétoldalú szerződések* és a kérdéses államok életfenntartásához szükséges termékek *preferenciális elbánása*. Ennek alapján a dunai államok külkereskedelmi mérlegének javulása és kivitelüknek fokozása.

Ezeknek az elveknek szolgálatában kívánt állni az 1934. évi *római egyezmény*. Ez az egyezmény folytatása és befejezése az olasz dunai memorandumnak, amennyiben az utóbbinak elveit pozitív államközi jogga alakította át.

A *római egyezmény nem teremt lényeges jogi kényszerformákat*. Nincs szó benne kötelezettségek átvételéről. A külső forma *konzultatív jegyzőkönyv*, amely a részes három kormányt csak arra kötelezi, hogy minden olyan fontos kérdésben, amely államaikat közösen érdekli, egymással érintkezésbe lépjenek. A konzultatív egyezmény mintegy egybefoglalja a Rómában tárgyaló két-két állam, (Magyarország és Olaszország, Magyarország és Ausztria, és Olaszország és Ausztria között előbb már létrejött egyezményeket. A konzultatív jegyzőkönyv eszköz a három állam politikájának összhangba hozására minden egyes résztvevő függetlenségének teljes elismerése mellett és ennek a függetlenségnek az alapján.

A konzultatív egyezmény nem is létesít zárt együttműködést a szerződő államok között. Az angol kormány hivatalos szócsöve a római egyezményt *klubnak* nevezte, amelynek tagjai fenntartották maguknak a jogot, hogy újabb klubtagoknak felvételét megakadályozzák. Ezzel szemben azonban megállapítható, hogy ennek az egyezménynek jogilag *nincs kizárólagos jellege*. A politikai jegyzőkönyv többek között így szól: „ .. minden egyes állam önállóságának és jogainak tiszteletben tartása mellett, attól a törekvéstől vezettetve, hogy a békét megóvják és Európa igazi újraépítéséhez hozzájáruljanak, továbbá abban a meggyőződésben, hogy a három kormánynak kérdéses együttműködése más államokkal való szélesebb körű együttműködésnek tárgyi alapfeltételeit is megteremtheti, kötelezik magukat...”

A római egyezménynek ajtaja tehát nyitva áll. Mindenkit szívesen felvesznek, csak az szükséges, hogy — mint az akkori magyar miniszterelnök beszámoló nyilatkozatában mondotta, — ennek a csatlakozásnak tárgyi alapfeltételei adva legyenek. Aho- gyan Mussolini a fasiszmus második ötödéves nagygyűlésén, 1934. márc. 18-án tartott nagy beszédében kifejtette, a római jegyzőkönyvnek feladata csupán csak *a három résztvevő állam államközi politikájának minden jogi kénysertől mentes összhangba hozása*.

A fasiszmus törekvése a nemzetközi szövetségek kényszerétől mentes gazdasági megerősödés előmozdítására feltűnő hason-

latosságot mutat az Egyesült Államoknak régi államközi politikájával, mely a háború előtti Európának szövetségi politikájával ellentétben a *Monroe-Doktrínában* találta meg a maga jellegzetes kifejezését.

A római szerződésekben azonban a fasiszta államnak «gy még tovább menő újszerű törekvése is kifejezésre jut. Ez vonatkozik arra a jegyzőkönyvre, amely *Olaszország és Ausztria között* a kereskedelmi kapcsolatokat tárgyalja és nem csak a szerződő felek közötti kereskedelmi kapcsolatoknak kimélyítésére törekszik, hanem a két állam iparai között is megegyezést hoz létre. Ez az egyezmény úgy rendelkezik, hogy a két kormány között legott meg kell indítani és a lehető legsürgősebben be kell fejezni a tárgyalásokat egy új gazdasági egyezmény létrehozása érdekében. Ennek az egyezménynek feladata mindenek előtt az, hogy kivételes vámtételeket állapítson meg nagyszámú Ausztriából származó gyártmányok javára. Azonfelül, — és ebben van ennek a jegyzőkönyvnek az újszerűsége, — a két szerződő félnek két listát kellett felállítania, amelyeknek egyike felsorolja azokat a gyártmányokat, amelyek részére *a két ország érdekelt termelői között létrejött előzetes megállapodás alapján* az előnyös feltételek engedélyezése lehetővé válik. A másik lista viszont azokat a termékeket sorolja fel, amelyek részére *a termelők közötti megállapodásra tekintet nélkül* a kedvezményezést alkalmazhatónak tartják.

Itt tehát az első helyen említett listával kapcsolatban egy *államközi szerződésnek magánjellegű jogi személyek szerződésével való szoros összekapcsolásáról* van szó. Ez egészen különös *egybekapcsolása* különböző módon alakult jogforrásoknak, illetve jogügyleteknek, *a köz- és magánszerződéseknek, a közjognak és magánjognak*, — mely összekapcsolás, úgy lehet, — a kérdés még nincs tisztázva, — a különböző korporációs alakulatoknak belső megerősítési irányzatával áll szoros összefüggésben.

1934. szeptember havában került aztán nyilvánosságra az *új Dunaegyezmény terve*, amely szerint a szerződő hatalmak (Olaszország, Franciaország, Ausztria, Magyarország és a kis-antant államai) a következő célokat tűzik maguk elé: 1. Ausztria függetlenségének biztosítását, 2. a Dunavölgyének prosperitását és 3. a Dunavölgyében uralkodó bizonytalanságnak megszüntetését. Ezt követte *1935. januárjában az Olaszország és Franciaország által propagált konzultatív egyezmény terve*, amelynek résztvevői lettek volna a kezdeményezőkön kívül Németország, Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország és Románia, és amelynek célja lett volna: 1. a középeurópai be nem avatkozás és 2. ugyanitt *a határok tiszteletben tartásának biztosítása*. Végül megemlítendő Olaszországnak és Franciaországnak

1935. július havában megszületett legújabb Dunaegyezmény-terve, amely felöleli: 1. a részes államok állami függetlenségének és területi sérthetlenségének garanciáját, 2. egy konzultatív egyezményt, 3. a résztvevő államok be nem avatkozásának elvéi a többi szerződő állam belső ügyeibe és 4. a támadó hatalom támogatásától való tartózkodás kötelezettségét.

Ez a terv is *elutasította tehát az alliance gondolatát*. A *territoriális garancia* lehetőségének gondolata azonban szükségszerűen a két utolsó terv *meghiúsulásához kellett, hogy vezessen*.

2. Az előbb jelzett törekvésnek egy nyugodt államközi jogrend megteremtésére, amelyet mégis nem feszélyeznek államközi jogi szövetségeknek kötelekei, felel meg az a szabályozás is, amellyel a fasiszta állam a több mint fél évszázad óta megoldásra váró *római kérdést* rendezte.

A *lateráni szerződésben* a fasiszta állam megint olyan államközi nyugalmi állapotnak megteremtésére törekedett, amely számol az érdekelt felek jogi aspirációival anélkül, hogy azokat államközi cselekvőségükben döntően befolyásolni törekednék.

Az újonnan elismert Vatikán-államot ebben a szerződésben *egyoldalú semlegességre* kötelezik, *anélkül azonban, hogy ezt a semlegességet olasz részről garantálnák* és ezen új kis *enclav állam* létfeltételeinek az eddig feltétlenül szükségesnek tartott államközi jogi biztosítékokat megadták volna.

VIII. Mindezt *egybefoglalva*, úgy hiszem, nem tévedünk, ha az elmondottak alapján a fasiszta államrendszernek és a fasiszta jogpolitikának a legújabb államközi jog kialakulására való kétségtelen befolyását megállapítjuk és ennek az új államközi jognak egyes részeit egyenesen a *fasizmus államközi jogának* jelezzük.

Ez a jogteremtés a fasiszta államrendszernek belső megerősödés! törekvéséből veszi eredetét és ennek megfelelően természetesen *az államközi jogrend biztosítására törekszik*, mint-hogy egyedül ezen az alapon várható az egyes államalakulatok nyugodt és biztos kifejlődése. Az *államközi igazságosság* hatályosítására való törekvésnek felel meg a fasizmus törekvése az *egyenlők egyenlő elbánására* és az eddig elnyomott államok *igazságos életfeltételeinek megteremtésére*.

A fasiszta állam és a fasiszta nemzet szabad kifejlődési törekvésének felel meg végül a törekvés az eddig dívott nemzetközi kapcsolatok béklyóitól való megszabadulásra: a tarthatatlanná vált *szerződések revíziójára* és olyan *konzultatív és kétoldalú szerződések* megteremtésére, amelyek az államközi összhang megteremtése és lehetővé tétele mellett mégsem szorítják a szerződő feleket az előbb dívott államközi jogi szövetségeknek béklyóiba.